
FÅR VI TACKA BAGGE?

AV PER DAHL och HANNA ERICSON

Genom sin förankring i svensk historia, hembygd och i kristen tro smälte Gösta Bagge samman impulserna utifrån och hemifrån, från ekonomi och kulturarv till ett politiskt helt. Tillsammans med bl a Eli Heckscher började Gösta Bagge utge den nya Svensk Tidskrift 1911.

”Gösta Bagge ja, ja. Men Ebon Andersson, hon var något, hon!” ”Jaa, jag kommer ihåg att min far var entusiastisk för honom, men jag förstod inte riktigt varför...”

De båda replikerna är autentiska svar på frågor till dem som var unga under andra världskriget om högerledaren. Vad är det som gör en partiledare stor? Kan en partiledare som av samtida inte uppfattas som betydelsefull, bli betydelsefull för senare generationer? När fil dr Torbjörn Aronson skriver om Gösta Bagge i dag (Gösta Bagges politiska tänkande, Norstedts Juridik 1993) får han i alla fall stor betydelse för yngre konservativa, som intellektuell konservativ förebild.

Kanske beror det på att Aronsons

PER DAHL är förlagsredaktör på Timbro och
HANNA ERICSON är förbundssekreterare på
Moderata Kvinnoförbundet.

arbete är en studie i Bagges retorik och politiska tänkande, inte en undersökning av hans praktiska gärning. Aronsons arbete blir i första hand en hjälp att tränga in i och förstå en konservativ samhällsvision, vilket underlättas av att biografien är synnerligen välskriven och att de många citaten — inte bara Bagges — väl passats in i sina sammanhang.

Professorn som politiker

Gösta Bagges liv omspannar tiden för Sveriges industrialisering: 1882 — 1951. Hans grundläggande politiska daning skedde i Uppsala, dit han kom som student 1900. I Heimdal var han enligt egen utsago endast ”springpojke åt Verner Söderberg”, men genom den akademiska diskussionen kom han in i den s k Juntan, bestående av bl a sagde Söderberg, Torvald Höijer och Eli Heckscher, tillsammans med vilka han

skulle börja ge ut den nya *Svensk Tidskrift*.

Denna intellektuellt vitala miljö förstärktes än mer av Harald Hjärnes närvaro, den konservative, men i viss mån svårbestämbare politikern och historikern, vars tema "försvar och reformer" satte prägeln på en samtid. Såväl Aronson, som Olle Nyman (i "Gösta Bagge: en heimdalit på partiledarpost" i *Konservativ framtidspolitik*, Uppsala 1961) betonar Hjärnes betydelse för Bagge; en viktig skillnad finns dock, som Aronson inte betonar fullt ut: Gösta Bagge är den moderna tidens man långt mer än inspiratören. Hjärne var historikern, Bagge ekonomen och samhällsvetaren som tidigt besökte USA för att sätta sig in i utvecklingen av fackföreningar och organisationsväsen. Det var också dessa discipliner som sammanvägdes när han 1921 kallades till en professur i nationalekonomi och socialpolitik vid Stockholms högskola, året då han avgick som formell redaktör för *Svensk Tidskrift*.

Efter den tid då han bl a grundade Stockholms socialinstitut (den blivande Socialhögskolan) kommer hans andra politiska period: som partiledare för Allmänna Valmansförbundet 1935–1944; han hade suttit i riksdagen sedan 1932. 1944 efterträddes han av den slätstrukne högermannen Fritiof Domö, sju år senare var han borta.

Politiker, akademiker eller intellektuell?

"När han var professor betedde han sig som en journalist, när han var journalist som en professor." Orden är Charles de Gaulles om Raymond Aron. De skulle nog kunna omformuleras för att gälla Gösta Bagge, forskare och politiker. Kanske kommer hans karriär åter att bli vanlig: den politiskt engagerade akademikers, som växlar plattform mellan think-tanks, politiska uppdrag och akademiska tjänster. Var han det ena eller det andra? I hans undervisning vid Socialhögskolan kan han, t ex enligt statsvetaren Emil Uddhammar, uppfattas som långt mer socialingenjör än när han bytte hatt... Aronsons skildring skulle här kunna ha givits något större djup.

Gösta Baggés stora bidrag till Högerpartiet och den svenska politiken var hans förmåga och vilja till bred ideologisk syntes, hans vilja att axla rollen som politiskt engagerad intellektuell. Höjdpunkten är sannolikt hans valhandbok *Frihet eller socialism* 1944, skriven som inlägg i debatten om socialdemokratiens efterkrigsprogram. Kritiken av socialismens skilda former i nazism och bolsjevism är egentligen lika djuplodande som F A von Hayeks ungefär samtida i *Vägen till trälldom*. Väsentligt är, som Aronson påpekar, att Bagge inte såg de båda diktaturena som abnorma avvikelser, utan som extrema utvecklingspunkter

för latenta strukturer och tendenser som fanns inbyggda i moderna demokratier:

Frågan är om det gäller åtgärder som på grund av sin natur måste leda till konsekvenser beträffande människornas frihet och styrelsesättet, som vi icke vilja acceptera i vårt land. Vi få därvidlag också komma ihåg, att vi icke få stanna vid yttre former. Även de mest demokratiska och "lagliga" former kunna i verkligheten dölja envälde, godtycke och personlig ofrihet. Erfarenheterna från de kommunistiska och nationalsocialistiska samhällshållningarna i Ryssland och Tyskland och för övrigt även från de med dessa ekonomiskt ofta likartade krigshållningarna i andra länder ha sin betydelse därutinnan, att de böra kunna hjälpa oss att komma till insikt om arten och konsekvenserna av socialistiska åtgärder, som äro eller kunna bli aktuella i vårt land.

Härmed har jag icke velat påstå, att man inom socialdemokratien skulle önska en totalitär samhällsordning. Jag har endast velat belysa konsekvenserna av socialdemokratins allmänna inställning och de föreslagna åtgärdernas art och resultat, vilket som sagt är det avgörande.

Jag har velat ge skäl för min uppfattning, att valet till sist kommer att

stå mellan friheten eller socialismen.

Vi som står vid andra ändpunkten av Sveriges socialistiska period och måste avveckla konkursboet har nog lättare att förstå Bagge än hans samtida.

Modern ekonomi och kulturarv

Bakgrunden till Bagges analys står att finna i korsbefruktingen mellan det moderna och det traditionalistiska i hans intellektuella värld. I juntan hade framför allt anglosachsiskt orienterade idéer förekommit, och Eli Heckschers intellektuella briljans och syn på marknads ekonomi gjort sig gällande. Bagge hade redan några få år in på nittonhundratalet sett den fria ekonomin i praktiken i Förenta staterna: att staten är skild från samhället, att samhället är en oöverskådlig väv av individuella relationer, allt detta förstod han fullt ut. Och genom sin förankring i svensk historia, hembygd och i kristen tro smälte Bagge samman impulserna utifrån och hemifrån, från ekonomi och kulturarv till ett politiskt helt. Hans tal går att läsa med nöje än i dag; en slumpartad saxning från ett valtal i Göteborg i september 1940:

Folkpartiets valaffisch har jag inte blivit riktigt klok på – och det är kanske karaktäristiskt för det partiet.

Den visar några barn och talar om tryggheten för framtiden. På vad sätt

---

Folkpartiet skall kunna åstadkomma trygghet mer än andra partier vet jag ej. Det kunde kanske vara nog om partiet skapade trygghet för sina valmän om var de komma att ha Folkpartiet i framtiden. . .

Vissa saker tycks inte ha ändrat sig på femtio år. Angreppen är dock inte så många i talen; Aronson betonar, att Arvid Lindman är den mer folkliga, som ger rallarsvingar, som anpassar talen taktiskt efter läget mellan partierna. Gösta Bagges stil är mer högstämmd, han dröjer hellre vid idealen än vid hoten, och när han kommer in på dessa är det ofta allmänna tendenser i tiden som tas upp, inte så mycket andra partiers konkreta handlande. Bagge erkänner sina politiska motståndares goda intentioner, men lägger samtidigt stor pedagogisk kraft vid att göra klart hur deras bristande verklighetssyn för dem vilse. Att de oväntade följderna av politiska beslut ofta var viktigare än de avsedda var helt klart för denne politiker.

Bagges socialpolitiska forskning och teser stod dock enligt honom själv knappast i konflikt med det marknadsekonomiska tänkandet. Han skriver i ett valtal, "Högerns väg", i Örebro 1944:

När nationalinkomsten stigit, bör det sociala reformarbetet fortsättas och utbyggas. Tyngdpunkten bör därvid

ligga på ungdomsvården, hälsovården och undervisningen. Skolväsendet bör utformas så, att vägen till utbildning blir fri för den duglige både på landet och i staden. . . över huvud taget bör likställighet mellan land och stad eftersträvas. . . Vi eftersträva inkomstutjämning mellan olika samhällsgrupper, men inte genom omfördelning av de begränsade tillgångarna utan genom nationalinkomstens stegring. Den allmänna välbästandshöjningen skall i första hand komma de lägsta inkomsttagarna till godo. . .

Här ser vi, om vi vill tolka på *ett* vis fröet till dagens högskattesamhälle. I en *annan* tolkning utformar Bagge en "social marknadsekonomi" av tysk kristdemokratisk modell. Hur uppfattade valmän och riksdagsledamöter sin partiledare? Det är knappast realistiskt att av dem, eller av Bagge själv, kräva det perspektiv vi har i dag. Bagge hade klart och tydligt slagit fast vikten av marknadsekonomin frihet om den skulle generera välbästand och utveckling. Torbjörn Aronson menar för egen del att passager hos Bagge som kan tolkas som uttryck för en tro på social ingenjörskonst alltid måste läsas i ljuset av högerpolitikerns humanistiska grunduppfattning.

I sitt tal vid Högerns riksstämman i

Örebro kommer Bagge redan i början in på den grundsyn, som Aronson starkt betonar som det som omramade alla hans tankar i skilda frågor: det judiskt kristna västerländska arvet, sammansmältningen av Jerusalem, Aten och Rom. Det kan ibland ske handfast:

Det finns många oroande företeelser, som visa, att också inom vårt land kriget haft i sitt följande upplösande tendenser på moralens och även på den goda smakens och karaktärsbildnings område. Det krävs från kyrkans och de kyrkliga samfundens sida nya och kraftiga insatser för att väcka svenska folket ur den religiösa likgiltighet, som ersatt den tidigare fientligheten mot de religiösa värdena, och dessa insatser måste få stöd och samverkan från alla håll, även från staten.

Han återkommer till den kulturella och den "förpolitiska" ramen för sitt tänkande i slutet av talet:

Vi inom högern är medvetna om, att samhället måste genomgå stora förändringar. I detta läge är det av särskild vikt, att stärka alla de andliga krafterna hos vårt folk för att motstå den kulturkris som nu går över världen och som verkat upplösande på den västerländska människan. Denna

kulturkris har i sina yttersta verkningar betytt att den enskilda personligheten fått träda tillbaka, att den enskilde medborgarens ansvar och frihet fått vika för kollektivism och socialism. Ur detta tillstånd har vuxit fram den ekonomiska och politiska diktaturen.

För politikern Bagge är den främsta drivkraften inte ett begränsat politiskt eller ekonomiskt perspektiv, utan ett samhälls- och kulturperspektiv. Sannolikt är det just detta betonande av en med valmännen gemensam livsinställning som gav hans synpunkter tyngd. Samma konstaterande kan man göra om Arvid Lindman, Jarl Hjalmarson, Gösta Bohman och sannolikt även om Carl Bildt.

Inspiratören nu

Torbjörn Aronsons analys har sin främsta förtjänst i att den så tydligt lyfter fram denna Bagges roll som inspiratör, hans markerande av vad som är gott och ont, hans betonande av samhällets grundvalar och av den avgörande roll som det klassiska judiskt-kristna arvet har. Inom sakområde efter sakområde lyfter Bagge fram sin vision, inte oförmedlat eller mekaniskt, utan, som Aronson betonar, i nära anslutning till de nationella eller lokala förhållanden som samhälle, natur eller historia skapat just på den mötes-

---

platsen. Gösta Bagge framstår som den som artikulerar de bärande ideerna i den "sedliga stat" vilken Emil Uddhammar ställer upp som en av borgerlig statsuppfattnings "idealtyper" i sin undersökning av svensk politik i *Partierna och den stora staten*. Aronson riktar därmed ljuset mot det "förpolitiska" betydelse för politikens verkan; själv kallar Aronson det "kosmologins" betydelse, med ett lite uppstylat ord. Detta borde vara ett viktigt memento för dagens politiker: hur många av dem uppträder som människor inför väljarna, och hur många som politikens teknokrater?

Torbjörn Aronsons framställning visar här kanske också sina brister. Författaren tycks stå alltför nära sitt objekt. Han söker därför inte ställa Gösta Bagges retorik i relief mot den praktiska politiken – riksdagens och högerns. Sannolikt är denna bristande problematisering ett utslag av den eldande verkan Bagges ordval kan ha på läsaren och då naturligtvis så mycket mer på författaren. I det utvidgade perspektivet är det troligt att Gösta Bagge som riksdagsman och partiledare skulle framstå som en mer tidsbunden politiker med

en i praktiken märkbar övertro på socialpolitikens möjligheter. Det tidigare nämnda idealet av "det civiliserade samhället" kan därmed i det praktiska politiska arbetet inte hålla socialdemokratins framväxande offentliga sektor stängden – den står visserligen i motsats till den starka staten men inte i kontradiktorisk motsats. Praktikern Bagge vill kanske i riksdagsarbetet driva samma linje som en gång Disraeli: att kanalisera en ohejdbar utveckling i stället för att rida spärr. Men när Bagge i praktiken räcker socialdemokraterna lillfingret i den socialpolitiska debatten hugger Wigforss vips hela handen. Men att idealet inte inspirerade tillräckligt i ett specifikt historiskt läge gör det ju inte ointressant eller likgiltigt nu, i ett annat historiskt läge.

Men det faktum att Aronson står nära sitt objekt är samtidigt bokens styrka. Han berättar engagerat, lyfter fram Bagges väsentliga gärning som intellektuell och lyckas inte minst levandegöra dennes tänkesätt och perspektiv.

Aronson har lyckats förstå Bagge och lyckas förklara, vilket är varje god biografis kännemärke.